

POLDERENBURG II

DOOR M.C.P. SCHOLTE

ALS je het geluk hebt Polderenburg als onderwerp van historisch onderzoek te vinden, kan je dit jarenlang blijven boeien en moet je een eerste publicatie¹⁾ wel door een tweede laten volgen. In 'Polderenburg II' heb ik een aantal details belicht en bijeengebracht omdat ze allemaal te maken hebben met de polre, de polder in Kethel.

Gheenzijt der vaerd

Een van de gevolgtrekkingen uit mijn eerste artikel was, dat het in 1288 genoemde huis van de abt van Egmond in Ketel, dat Polre heette²⁾, gelegen moet hebben op Polderenburg bij het vroegere dorp Kethel, nu gemeente Schiedam. Polderenburg is een driehoekig stuk land tussen Poldervaart, Polderwatering en Kerklaan, aan twee zijden ingesloten door de Oost- en de Westabtspolder. Aanvullende steun voor deze conclusie heb ik sedertdien gevonden in de term 'gheenzijt der vaerd', voorkomend in een Egmondse kloosterrekening uit 1344/45 die, samen met enkele andere 14de eeuwse rekeningen, in 1976 door pater J. Hof werd gepubliceerd³⁾.

Deze rekening is de oudste volledig bewaard gebleven boekhouding van alle inkomsten en uitgaven van het klooster gedurende een jaar dat liep van 10 augustus 1344 tot 10 augustus 1345⁴⁾. Er komen alle gebieden in voor die geld opleverden aan huur of tienden en waar geld moest worden uitgegeven voor onderhoud aan huizen en dijken, voor levensmiddelen, kleding, loon. De rekening bevat een opsomming van de in geld geïnde, dus verkochte tienden in Kennemerland in het huidige Noord-Holland en 'gheenzijts sHouts', van Egmond uit gezien de andere kant van de Haarlemmer Hout, dus Rijnland, Delfland en Schieland in het huidige Zuid-Holland. Tienden zonder meer waren korentienden en kwamen het meeste voor. Verder werden genoemd smalle tienden, dat zijn andere veldvruchten en kleine dieren⁵⁾; vlastienden en lamtienden werden apart vermeld. Alle plaatselijk of regionaal bij elkaar behorende posten werden getotaliseerd. Een van die groepen begint met:

‘Die tiende in Babbartspolre 9 lb. Item ritsoen 5 s.’

Ritsoen is een soort belasting waarmee alleen de korentienden werden verhoogd. De volgende posten zijn:

‘In Ketelambacht gheenzeit der vaerd 6 lb. Item ritsoen 6 s.’

‘Item tuischen den ouden dijk enter vaerd 19 lb. Item ritsoen 19 s.’

Daarna volgen posten in Schieland: Schiebroek, Overschie, Schoonderlo⁶).

De administrateur van de abdij begon dus in het westen met de Babberspolder, nu kruispunt van de rijkswegen 19 en 20 bij Vlaardingen, dan volgde Kethel en dan de oostzijde van de Schie. Wat mij bij deze drie posten opviel was, hoe je als je in Babberspolder begint een post ‘gheenzeit der vaerd’, aan de overkant van de Poldervaart, kunt noemen terwijl je meteen daarna tienden noteert tussen de Oude Dijk en de vaart, die van Babberspolder uit gezien werkelijk aan de andere kant van de vaart liggen. De enige verklaring leek me, dat met ‘gheenzeit der vaerd’ de westzijde van de Poldervaart werd bedoeld.

Hoek geeft in een van zijn artikelen⁷) een opsomming van Egmondse tienden in 1521, naar ik aanneem ontleend aan inv. no. 204 van het Egmonds abdijsarchief in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag. De opsomming luidt:

‘het eerste block in Schijepolre aan de westzijde van de vaert;

‘het tweede block in Schijepolre aan de oostzijde van de vaert;

‘het eerste block in de Noord Ketel;...’

In 1521 werd dus met de opsomming van de Kethelse tiende-blokken aan de westzijde van de vaart begonnen, wat mijn veronderstelling dat dit in 1344/45 ook gebeurde aannemelijk maakt.

De vraag blijft, waarom van het westen komend de westzijde gene zijde werd genoemd. Het enig mogelijke antwoord lijkt mij, dat het punt waar de abdijbezittingen aan weerszijden van de Poldervaart werden geadministreerd ten oosten van de vaart lag. En zelfs direct aan de vaart met het oog op het vervoer van graan, erwten, bonen, knollen en jongvee. Dit administratieve centrum moet wel het abtshuis Polre uit 1288 zijn geweest en op het latere Polderenburg hebben gelegen. Van daaruit gezien was de westzijde van de vaart immers gene zijde!

De sate in den polre

In dezelfde Egmondse kloosterrekening uit 1344/45, die alle bezittingen van de abdij in Noord- en Zuid-Holland betrof,

komt maar driemaal het woord polre voor. Tweemaal als Babbartspolre en eenmaal als polre zonder meer. Eenmaal Babbartspolre heb ik hiervoor reeds genoemd bij de tienden. Het komt een tweede maal voor bij de erfhuren⁸⁾, huurovereenkomsten die van vader op zoon vererfd, in bedrag gelijk gebleven en dus zeer onvoordelig voor de eigenaar waren. Erfhuren kwamen voornamelijk voor in zeer oude bezittingen⁹⁾.

De jaarhuren, die elke negen jaar konden worden herzien¹⁰⁾ beginnen met deze posten¹¹⁾:

‘In Schiedam van Spirinx hoec Goessuin ende Gherid Clais sone 5 lb.

‘Diric van Vorenbroec van der sate in den polre 37 lb.’

De hele opbrengst aan jaarhuur van Delfland en Schieland was dat jaar 145 lb 9 s 2 d, zodat de sate in den polre grofweg 25 procent daarvan opbracht. Hoe groot de sate was is moeilijk uit te rekenen. Daar waar de grootte van een perceel land genoemd wordt en dus een huur per morgen kan worden berekend, varieert deze heel erg: tussen meer dan een pond per morgen en 7 à 8 schellingen, nog geen half pond, per morgen.

Spieringshoek¹²⁾ lag waar de Oude Dijk een scherpe hoek maakte met de Poldervaart. De Oude Dijk is er niet meer, de Poldervaart nog wel, de naam Spieringshoek is gegeven aan een scholengemeenschap aan de westkant van Schiedam. De sate in den polre zal niet ver van Spieringshoek af hebben gelegen en vrijwel zeker in Ketelambacht. De naam van de pachter, Diric van Vorenbroec, kan helpen om daarover wat meer zekerheid te krijgen.

In 1369 verklaarde een zekere Claes Diric Vorenbroecs door de abdij ten volle betaald te zijn wegens het leen in Ketelambacht dat hij van de abdij hield en dat bestond uit 11 morgen 2½ hont en 6 gaarde land, ongeveer 9,7 ha, met een huis en een boomgaard¹³⁾. Claes is ongetwijfeld de zoon van Diric van Vorenbroec wat de waarschijnlijkheid erg groot maakt, dat het land van de vader evenals dat van de zoon in Ketelambacht lag.

De grootte van het leen dat Claes aan de abdij terugverkocht verdient enige aandacht. In 1288 werd de grootte van het naast het huis Polre gelegen leen niet genoemd (zie noot 2) maar in een van de registers waarin de acte voorkomt, het Egmondse Cartularium, staat boven de tekst dat het gaat om de belening van een zekere Petrus Oudgod met 11 morgen naast polre gelegen. In de Tabula, de index op dit register, volgens Meilink waarschijnlijk samengesteld c. 1465¹⁴⁾ echter volgens een oudere

auteur niet veel later dan 1381¹⁵), wordt gesproken van 12 morgen naast polre gelegen¹⁶).

Onder de acte is aangetekend dat deze goederen aan het klooster zijn gekomen en door hetzelfde in bezit worden gehouden. De nakomelingen van Petrus Oudgod of een andere leenman hielden het dus niet meer in leen op het moment dat het Cartularium werd aangelegd, vermoedelijk omstreeks 1420 (zie noot 14).

Samenvattend:

1288: 11 of 12 morgen land in Ketel naast het abtshuis Polre; eigenaar de abdij; leenman Petrus Oudgod; c. 1420 niet in leen uitgegeven.

1344/45: de sate in den polre, niet ver van Spieringshoek en vrijwel zeker in Ketelambacht; eigenaar de abdij; pachter Diric van Vorenbroec.

1369: iets minder dan 11½ morgen land met huis en boomgaard in Ketelambacht; eigenaar de abdij; leen teruggekocht door de abdij van leenman Claes Diric Vorenbroecsz.

Indien de 11½ morgen land uit 1369 dezelfde waren als de 11 of 12 morgen uit 1288 en ervan uitgaande dat het abtshuis Polre op Polderenburg lag, dan lag dit land in de West-Abtspolder. Redelijkerwijze mag dan worden aangenomen dat de sate in den polder die Claes' vader in 1344/45 in pacht had ook in deze polder of in de Oost-Abtspolder gezocht moet worden.

Sciepolre

In de overige 14de eeuwse kloosterrekeningen die Hof publiceerde, komt nog tweemaal het woord polre voor.

In inv. no. 798f op fol. 44-68v gaf abt Jan de Weent de uitgaven op die door hem ten behoeve van het klooster werden gedaan en door zijn klerk Johannes Theoderici in het boekjaar 7 augustus 1388 - 7 augustus 1389 moesten worden verrekend. Op blz. 120 van Hofs uitgave staat bij de aankopen van land:

'Item feria IIa post Margrete bi Jan heren Dirxz om ½ morghen 'in den polre 20 lb.'

'Item te wijncoep 3 s 4 d.'

De uitgave voor wijn behoorde blijkbaar bij de grondtransactie als een gezellig soort kosten koper die nog geen één procent van de koopsom uitmaakten. Datum en jaar van de transactie heb ik met behulp van de tabellen van Grotefend vastgesteld¹⁷). Feria secunda is maandag en Sint Margriet werd gevierd op 13 juli. Daar het boekjaar van de rekening op 7 augustus 1388 was

begonnen, viel de eerstvolgende Sint Margriet dus in 1389 en wel op een dinsdag. De maandag daarna was derhalve 19 juli 1389.

Uit de boeking is niet op te maken waar de halve morgen in den polre lag. Tenzij de abt in ruim een maand tijd tweemaal een halve morgen land in een polder kocht, is de ligging met behulp van een ander document wel vast te stellen. Op 28 augustus 1389 verklaart Pieter Dirksz dat hij aan de abt een halve morgen land in Ketelambacht in Sciepolre heeft verkocht¹⁸). Als de twee transacties hetzelfde stuk land betroffen, kan de polre nu een naam gegeven worden: Sciepolre. Voor zover mij tot nu toe bekend, was dit de eerste maal dat deze naam gebruikt werd. Merkwaardig is, dat de administratie van de abdij volstond met polre zonder meer, alsof iedereen wist wat daarmee bedoeld werd. De verkoper was nauwkeuriger en noemde behalve de naam van de polder ook het ambacht waarin deze lag: in Ketelambacht in Sciepolre. Tien jaar later werd door de abt, die ten opzichte van de kloostergoederen als landeigenaar optrad¹⁹), in een soort testament een halve juk grond, dit is een halve morgen, in Sciepolre vermaakt aan de fabriek, de technische dienst, van het klooster²⁰). Slechts eenmaal een halve morgen.

Misschien is het nog wat voorbarig om nu al vast te stellen dat als de abdij over de polre sprak zij daarmee altijd de Sciepolre bedoelde, zeker is dat de Sciepolre minstens de Oost- en West-Abtspolders omvatte zoals blijkt uit de in het hoofdstuk 'Gheenzyt der vaerd' genoemde tiendenopsomming uit 1521.

Tenslotte komt nog eenmaal het woord polre voor in Hofs publicatie van de 14de eeuwse Egmondse kloosterrekeningen en wel op blz. 144 in een afrekening uit 1391 van achterstallige vorderingen:

'Item Jan Steffens soen van lande in den polre 5 lb bo.'
Geen woord over de ligging. Alleen de rekening geeft de zekerheid dat de polre niet in het huidige Noord-Holland lag: zij werd opgemaakt door de rentmeester 'door den Hout'.

Omdat in de door Hof gepubliceerde rekeningen, die honderden posten bevatten, verspreid over een zeer groot gebied, het woord polre maar driemaal voorkomt en dus geen algemeen gebruikt begrip weergeeft, omdat polre niet nader aangeduid wordt alsof er maar één was en iedereen wist waar hij lag en omdat er redenen zijn om twee van deze polres te zien als de Oost- en West-Abtspolders in Kethel, voel ik mij verantwoord dit met de derde polre ook te doen.

De Kerklaan

Tussen 1430 en 1471 werd de polder in Kethel zelf gebruikt als nadere plaatsaanduiding:

‘12½ morgen land aan de Kerklaan waarlangs men uit den polder naar de kerk gaat.’

Dit is een leen in Kethel dat voorkomt onder no. 163 in het repertorium op de leenregisters Van de Lek en Polanen, onderdeel van het archief van de Nassause Domeinraad en samen met de inventaris en de regesten van dit archief gepubliceerd²¹). De spelling van het woord polder bleek bij controle polre te zijn²²), voor deze periode, waarin polre geleidelijk werd vervangen door polder, niet meer beslist noodzakelijk maar toch wel te verwachten.

Niet alleen werd door de polre de Kerklaan nader bepaald, omgekeerd gaf de Kerklaan ‘waarlangs men uit den polder naar de kerk gaat’ ook precies aan wat er bedoeld werd als men in Kethel van de polre sprak. Dat is het duidelijkste te zien op het 22ste en 23ste stuk van Kruikius’ kaart van Delfland uit 1712: de Kerklaan begint in het centrum van het dorp Kethel vlakbij de kerk - het is natuurlijk juister om te zeggen dat hij daar eindigt - gaat dan recht naar het oosten richting Poldervaart met alleen een kleine knik bij de Slimme Watering. Over de vaart ligt een ‘quakel brugge’, een kippebrug, en de laan gaat verder als Buyte Kerk Laen langs Polderenburg en komt met een bruggetje over de Polderwatering uit op de Polderweg in de Oost-Abtspolder.

Een kleine tachtig jaar eerder, in 1635, maakte Johan van Beest, ‘openbaer Lantmeeter bij den Hoove van Hollandt geadmitteert’²³) een tekening, voorkomend in het kaartboek van het Oude en Nieuwe Gasthuis in Delft, van een stuk land grenzend aan Polderenburg²⁴). Op deze tekening heeft Polderenburg geen naam; het is door een sloot in tweeën gedeeld en in elk deel is geschreven ‘buytenlant’; bij de sloot staat een wipwatermolen. Een smalle strook langs de sloot die het opgemeten land van Polderenburg scheidt is gemerkt met de letter N, het vervolg van deze strook langs de Poldervaart met de letter O. Het opschrift op de tekening zegt hiervan: ‘De cade ghenaeamt het kerck pat ghetekent met NO is groot drie hont 55 roen’. De landmeter tekende geen brug over de Poldervaart en ook niet over de Polderwatering. Met deze tekening werd niet alleen een moment uit de geschiedenis van de weg uit de polder naar de kerk zichtbaar gemaakt maar ook aangetoond dat de naam Polderenburg in 1635 nog niet werd gebruikt.

62. Gedeelte van de 'Generale Kaarte van Universiteits Tiendeblokken in Delfland en Schieland' uit de desbetreffende Atlas van J. en N. Kruikius, 1700-1703; ARA, Den Haag.

Johan van Beest sprak van de cade ghe-naemt het kerck pat; in een acte van 6 mei 1626 van schout en schepenen van dorp en ambacht van de Ketel betreffende de verkoop van het Cleyn polderken, zoals Polderenburg toen nog werd aangeduid, werd als een van de grenzen van het land genoemd: 'de poldervaertsche wateringe met de kerck kade comende aen 't westeynde scherp uyt bij de kerck brugge leggende over de poldervaert'²⁵). Bij een eerdere verkoop van het land, op 20 mei 1603, werd vrijwel dezelfde omschrijving gebruikt²⁶).

Nu eerst iets over de brug over de Poldervaart. Zoals al opgemerkt tekende Johan van Beest geen bruggen op zijn tekening uit 1635 en vermeldde de koopacten uit 1626 en 1603 de kerckbrugge over de poldervaert. Die brug lag er in 1603 nog niet zo heel lang. Een 77-jarige welgeboren man, Leenert Jorisz Vockestaert, wonende in Schipluiden, verklaarde op 28 januari 1653 voor een notaris in Delft dat hij van toen hij ongeveer een half jaar oud was tot ongeveer zijn drieëntwintigste jaar in de Ketel had gewoond en voor het 'kercke bruggetge' er was, dat in zijn tijd werd gelegd, dikwijls naar zijn oom die in de polder woonde te kermis was overgevaren²⁷). De getuige sprak dus over een periode van ongeveer 1576 tot 1599, in welke tijd de brug over de Poldervaart, aansluiting gevend aan de Kerklaan naar Kethel moet zijn gelegd. Voordien stak men over met een bootje.

De oudste tekeningen van deze streek die ik ken, zijn die in het kaartboek van het Sint Barbaraklooster uit Delft, gemaakt door Coenraet Oelenz. in 1553²⁸). Op fol. 16, afgebeeld in 'Polderenburg' komen kerklaan, kerkpad of kerkkade niet voor hoewel juist de hoek tussen Poldervaart en Polderwatering werd vastgelegd waar Polderenburg ligt. De afgebeelde hoek is echter groter dan Polderenburg alleen en de weg naar de kerk vormde geen begrenzing van de opgemeten stukken land. Folio 20v betreft ruim drie morgen land aan de andere kant van de Poldervaart, in gebruik bij Jorys Post en liggende tussen de Schiedamse weg en de Slimme Watering. De begrenzing langs de zuidkant is de 'kerk laen sloot', waarlangs uiteraard de Kerklaan zelf loopt ook al werd hij er niet bij getekend.

Tenslotte wil ik nog iets vertellen over een aardig plaatje dat Jacob Kortebrant in 1752 van de Kerklaan bij Polderenburg maakte²⁹). Het lijkt me dat de betiteling Kerklaan er door een ander aan gegeven is en dat het Kortebrants bedoeling was Polderenburg af te beelden en wel de achterzijde van de boerderij

met bijgebouwen. Hij tekende de Kerklaan namelijk parallel aan de onderzijde van het papier, wat je meestal niet doet als het om een afbeelding van een weg gaat. Toch maakte hij die langs je heen gaande weg levendig: er lopen mensen op, een boerin met een juk, een moeder met een kind op de arm en een aan de hand, een man en een vrouw met een pak op hun rug. Langs de kant bij een hek, met zijn rug naar de kijker, staat een man in het zwart met een pruik en een steek op. Hij staat te lezen of te schrijven of te tekenen. Jacob Kortebrant zelf? Links, aan de overkant van de weg een poldermolen, intussen geen wipmolen meer zoals in de tijd van Johan van Beest, maar een kleine, strogedekte achtkante bovenkruier. In het weiland staan en liggen koeien. De vorm en de opstelling van boerderij, hooiberg en schuur zijn gelijk aan die op een andere tekening van Kortebrant van een boerderij aan de Poldervaart, die de voorkant van deze gebouwen laat zien³⁰). De combinatie van boerderij, Poldervaart, molen en laan sluit de mogelijkheid van elke andere plaats dan Polderenburg uit. De weg met al die voorbijgangers op de eerste tekening is dus inderdaad de Kerklaan.

De tiende penning

De 10de penning, mede aanleiding tot de opstand tegen Spanje toen Alva er in 1571 een vaste belasting van wilde maken³¹), bestond eerder ook al maar als een heffing waarvoor de Staten van Holland elke negen jaar toestemming moesten geven. In 1543, 1553, 1557 en 1561 zijn kohieren aangelegd³²) waarvan nogal wat bewaard gebleven is. Deze lijsten van belastingplichtigen met naam, toenaam en grondgebruik of grondbezit zijn onuitputtelijk materiaal voor liefhebbers van regionale geschiedenis. Ze verdienen het om grondig bestudeerd te worden, ook in vergelijking met elkaar. De kohieren van 1561 zijn het gemakkelijkst hanteerbaar; zij zijn, voor zover ik ze ken, tamelijk uitvoerig, systematisch opgezet en in polders met duidelijk omschreven begrenzingen ingedeeld.

Ik heb enige aandacht geschonken aan de kohieren van Kethel omdat daarin af en toe de term 'in de polder' werd gebruikt als een soort achternaam of eigenlijk meer als een plaatsbepaling, een adres. Een familienaam is er niet uit geworden. De kohieren werden opgemaakt in 1544, 1553, 1558 en 1562. De eerste twee waren niet in polders ingedeeld, de laatste twee wel. Een overzicht van de in de vier kohieren gevonden namen met 'in de polder' volgt hieronder³³).

1544 - inv. no. 265

blz. 3: Dirck Jacobsz inde polder

blz. 7: Ariaen Cornelisz inde polder

1553 - inv. no. 670

blz. 54: die weduwe van Gerrit Jacobsz woenende in die polder

blz. 59: die weduwe van Gerrit Jacobsz in die polder

blz. 68: die weduwe van Gerrit Jacobszoon in die polder

blz. 77: Ariaen Corneliszoon huys in die polder

1558 - inv. no. 998

blz. 7: 't huys daer Cornelis Corneliszoon in de polder in woent

blz. 10: 't huys daer Jacob Dircxzoon in de polder in woent

blz. 13: 't huys daer Adriaen Corneliszoon in de polder in woent

Oestapse polder

blz. 47: Adriaen Cornelisz in de polder

Westapse polder

blz. 62: Adriaen Cornelisz in de polder

blz. 74: Jacob Dircxz in de polder

Noertketel polder

blz. 100: Jacob Dircxz in de polder

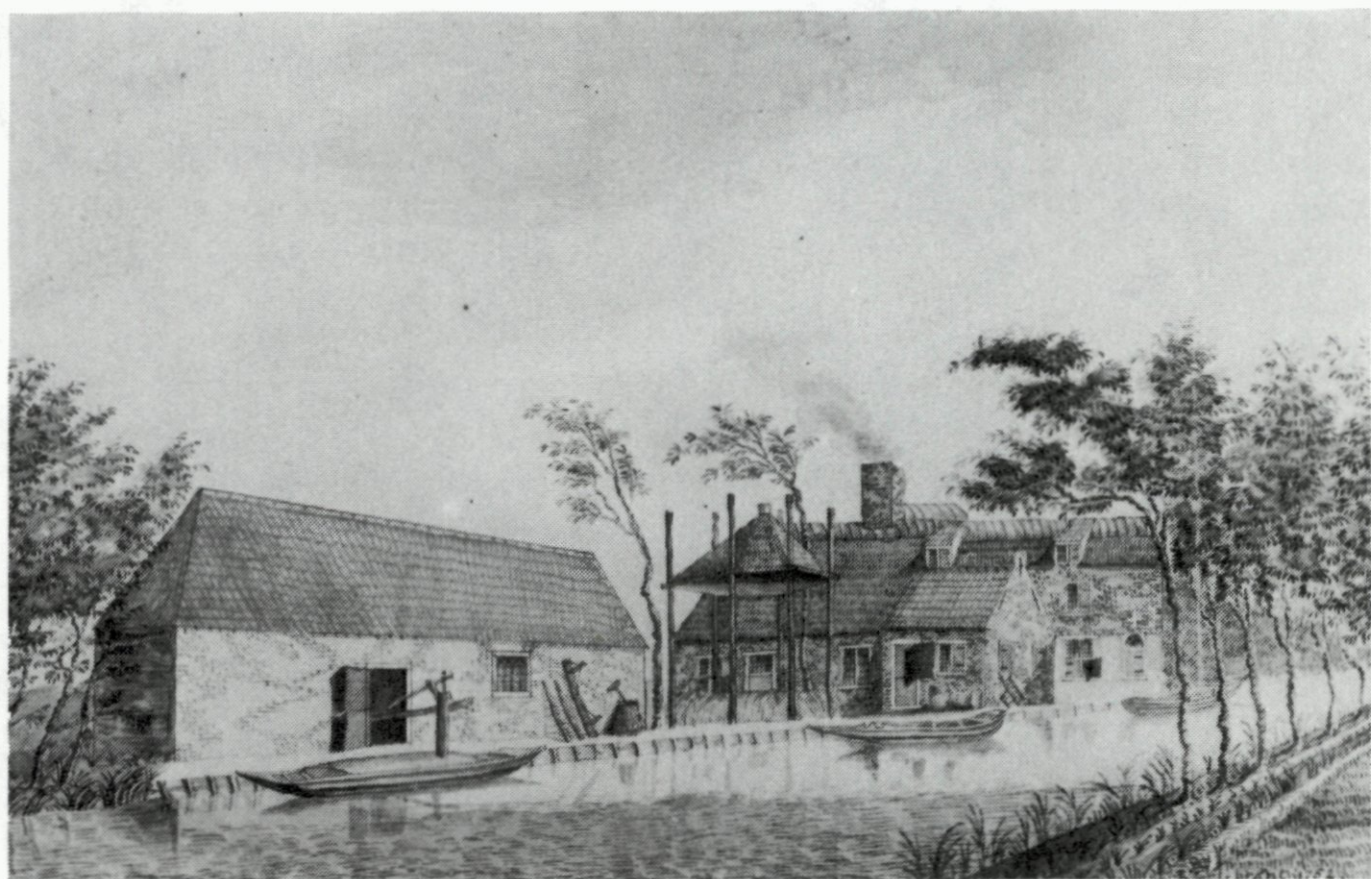
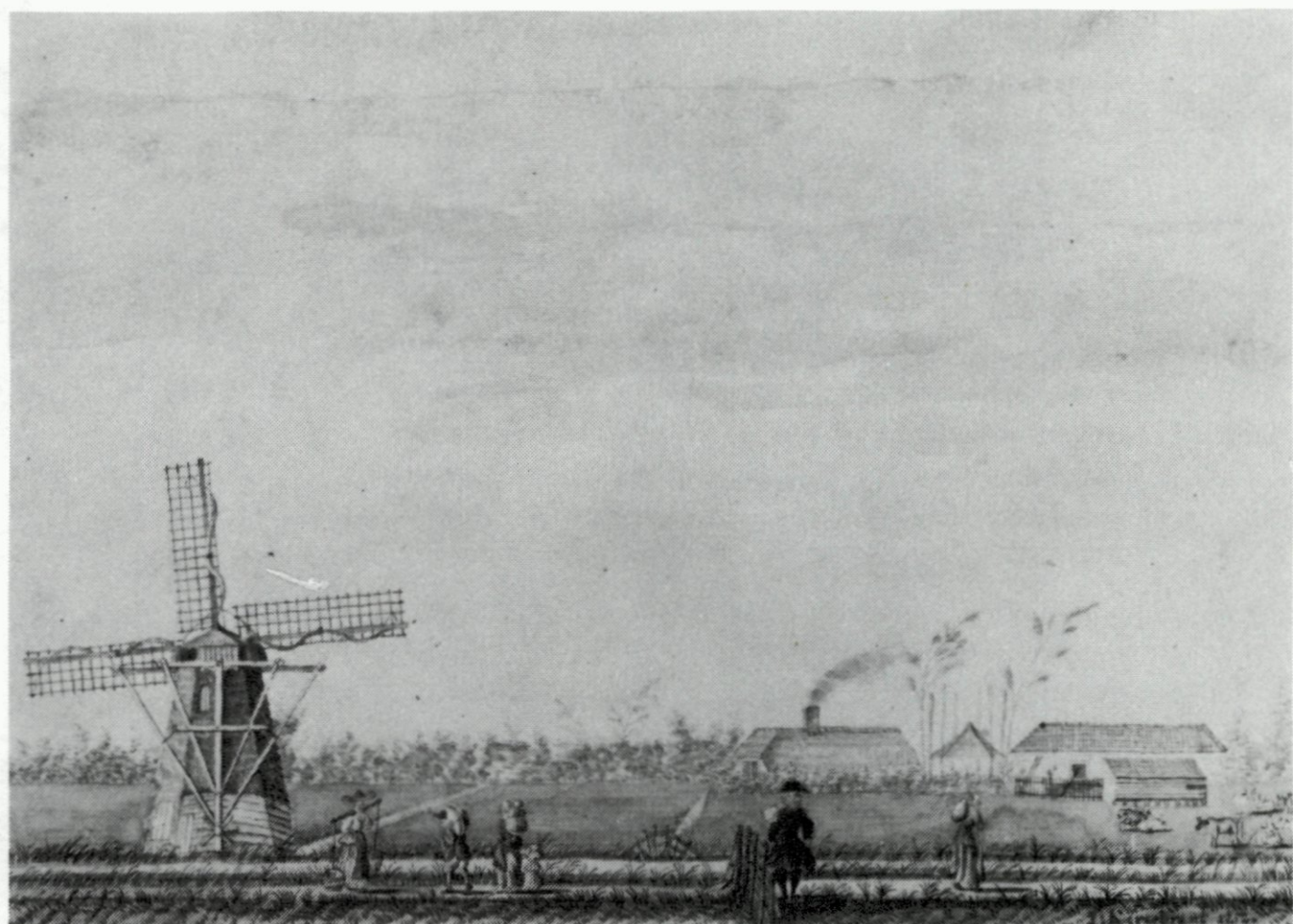
1562 - inv. no. 1315

'in de polder' komt niet voor.

Dit staatje laat drie opmerkelijke dingen zien: ten eerste vond niemand het in 1562 nodig 'in de polder' achter een naam te zetten. Ten tweede was het maar een beperkt groepje mensen bij wie de bijnaam werd gebruikt: Dirck Jacobsz, Ariaen Cornelisz, de weduwe van Gerrit Jacobsz, Cornelis Cornelisz en Jacob Dircxz. Onderlinge verwantschap lijkt waarschijnlijk. Ten derde is van allen aantoonbaar of door familieverwantschap aannemelijk dat zij in de Oost- of de West-Abtspolder woonden of werkten. Gerrit Jacobsz bijvoorbeeld was schout in de Kethel en bezat een huis en land in de West-Abtspolder, afgebeeld op folio 16 van het kaartboek van St. Barbara (zie noot 28).

Geen van de vermeldingen in de 10de penning kohieren geeft aanleiding te veronderstellen dat met 'in de polder' een van de andere polders van Kethel: Hargpolder, de polders Kortland, Nieuwland en 's-Graveland, Noord-Kethelpolder, werd bedoeld. Ook hier lijkt me de conclusie gerechtvaardigd dat als men in Kethel 'in de polder' zei, men daarmee de Oost- of de West-Abtspolder bedoelde. Latere Kethelse archiefstukken, b.v. een morgenboek uit ongeveer 1580³⁵), laten zien dat namen met 'in de polder' bleven voorkomen, zij het niet veelvuldig en altijd aantoonbaar in de Oost- en de West-Abtspolder.

64. *De Kerklaan bij Polderenburg.* 65. *De Poldervaart bij Polderenburg.*
Naar tekeningen van J. Kortebrant (1752).

66. Philips, graaf van Ligne, heer van Wassenaer, etc., ca. 1535-1583. Carton van glas 24e St. Janskerk Gouda, Dirck Crabeth, 1559. Negatief in bruikleen van de Stichting Fonds Goudse Glazen.

Elders, waar zeker in de 16de eeuw polders voorkwamen, was de term niet gebruikelijk. Bijvoorbeeld in het Westland, waar al in de 13de eeuw toch minstens één polder bestond: de polre tiende bij Monster³⁶), en waar thans een werkgroep zich bezig houdt met de tiende penning kohieren, is men 'in de polder' achter een naam nog niet tegengekomen³⁷).

Philips de Ligne en de tienden van de kleine polder

In 'Polderenburg' heb ik een paar maal een copie genoemd van een oorkonde uit 1583 van Philips, graaf van Ligne, en deze copie eigenaardig en vreemdsoortig gevonden³⁸). Het stuk deed mij vreemd aan van het eerste moment af dat ik het zag in het dossier Polderenburg van het Hoogheemraadschap van Delfland³⁹). Er staat een kruis boven, het begint men 'Inden naem des heyligen drievuldicheyt', het laat Philips met een hele serie titels achter zijn naam te kennen geven en verklaren 'voor allen die desen brieff sullen sien ofte hooren leesen' en het werd op 17 hooimaand (juli) 1583 verleden ten huize van notaris Andries de Kluppele te Gent die ook de minuut in bewaring nam.

Philips de Ligne deed met deze acte afstand van 'alle tienden acksyen ende rechte' die hij had op 'een seecker stuck lant, gelegen in Poldervaert wel bewinterdijckt met een wypwatermolen daer op staende groot sevendalff marge lants wort van outs geseyt de kleyne polder'. Deze behoorde tot zijn tienden genaamd 'mr Heymens ambacht van de Ketel' en was gezamenlijk eigendom van Jan Sasboutsz, poorter van Delft, en juffr. Maria Duyst van Voorhout, die 12 pond Vlaams voor de vrijstelling betaalden.

Hoe de kleine polder Polderenburg werd heb ik in mijn gelijknamige artikel uitvoerig verteld. Aan de copie-acte van Philips de Ligne heb ik toen geen diepgaande aandacht besteed en de copie alleen gezien als een van Lois' bewijsstukken voor zijn Wassenaar-theorie. Het behoorde onder letter C bij de stukken die hij in het najaar van 1652 aan dijkgraaf en hoogheemraden van Delfland heeft overgelegd⁴⁰). Een vidimus uit 1603 van de acte van 1583, afgegeven door het gerecht van de Kethel en als bewijsstuk bijgevoegd onder letter D, ontbreekt. De bewijsstukken hadden tot doel aan te tonen dat de kleine polder geen minderwaardig buiten- of boezemland was. Daartoe beriep Lois zich in een zeer uitvoerig verweerschrift op de illustere voorgeschiedenis van het poldertje: het zou aan het geslacht Van Wassenaer hebben toebehoord en er zou een

kasteel van de Wassenaers, genaamd Polderburch hebben gestaan. Om te laten zien, dat deze voorgeschiedenis en de naam aan de fantasie van Jacob Lois, koopman te Rotterdam, moeten zijn ontsproten, heb ik 'Polderenburg' geschreven. Toen ik nu de acte van 1583 nauwkeuriger bekeek, kreeg ik steeds sterker het gevoel ook hier met een vervalsing door Jacob Lois te maken te hebben.

Om dat te bewijzen heb ik geprobeerd een antwoord op de volgende vragen te vinden:

1. Bezat Philips de Ligne de tienden van de kleine polder en zo ja, kon hij er in 1583 over beschikken?
2. Waren Jan Sasboutsz en Maria Duyst van Voorhout in 1583 eigenaars van de kleine polder?
3. Kon Jacob Lois over de gegevens beschikken om een dergelijke vervalsing te maken?

Op glas 24 in de Goudse Sint Janskerk is Philips de Ligne in de rechter benedenhoek knielend afgebeeld als schenker van dit raam. Een smal vriendelijk gezicht met melancholieke ogen. Hij was nog jong toen het raam, dat het jaartal 1559 draagt, gemaakt werd. Drie- of vierentwintig jaar. Men weet niet wanneer hij geboren werd, men weet weinig met zekerheid van hem. Hij zou tussen 1553 en 1558, voor hij drieentwintig jaar oud was, aan vier veldslagen hebben deelgenomen en bij de laatste zwaar zijn gewond. Daarom zou hij zich daarna zoveel mogelijk in het Ligne-kasteel Beloeil in Henegouwen hebben teruggetrokken, afzijdig van de Nederlandse opstand, trouw aan zijn geloof, trouw aan de koning van Spanje. Hij stierf in 1583⁴¹).

Zijn moeder was Maria, erfdochter van Wassenaer. Bij haar dood in 1544 erfde hij alle Wassenaerse titels en bezittingen, waarvan ik er hier twee noem: de tol bij de Goudse sluis⁴²) en de tienden in Kethel⁴³). De Goudse tol was aanleiding voor burgemeesters en kerkmeesters van Gouda om een bedelbrief aan Philips te schrijven met het verzoek een nieuw gebrandschilderd raam aan de door blikseminslag uitgebrande kerk te schenken. Het raam werd de meest duurzame herinnering die Philips van zichzelf zou nalaten en het bevat het enige eigentijdse portret dat nog van hem bestaat.

De tienden die de Wassenaers in Kethel hadden werden sedert 1525 omschreven als 3 blokken tienden en een smaltiende zonder enige nadere plaatsbepaling. In stukken uit de 14de eeuw in het archief van de abdij van Egmond is op te maken dat het de tienden van de Nieuwelandse Polder waren⁴⁴). Dit wordt beves-

tigd door de verwerving van de jurisdictie van de Nieuwelandse Polder door de stad Schiedam in 1697 nadat zij in 1694 de 3 blokken tienden en de smaltiende had gekocht⁴⁵⁾.

De tienden van de kleine polder behoorden in geen geval aan de Wassenaers maar aan de abdij van Egmond en gingen met alle abdijbezittingen in 1581 over aan de universiteit van Leiden⁴⁶⁾. Toen de gebroeders Kruikius in 1700-1703 hun atlas van de Universiteitstiendeblokken maakten⁴⁷⁾ namen ze Polderenburg op bij het Westabtpolderblok.

Philips de Ligne had de tienden van de kleine polder, als ze hem hadden toebehoord, op 17 juli 1583 nog net kunnen verkopen. Hoewel al in 1572 beslist werd dat vijandelijke goederen in beslag genomen moesten worden⁴⁸⁾, werden de Wassenaerse goederen pas op 10 december 1583 door een speciale resolutie van de Staten van Holland 'geannoteert ende aengeslagen'⁴⁹⁾.

Het antwoord op het belangrijkste deel van de eerste vraag is dus: nee. De tweede vraag kan half met ja en half met nee worden beantwoord. Maria Duyst van Voorhout kan in 1583 heel goed eigenares van een deel van de kleine polder zijn geweest, Jan Sasboutsz echter beslist niet. Uit een van de verkoopovereenkomsten van 20 mei 1603 (zie noot 26) blijkt dat twee van de verkopers 8 hont die volgens de omschrijving in de kleine polder lagen van Maria Duyst van Voorhout erfden. Zij overleed in 1587⁵⁰⁾. Wanneer en van wie zij de 8 hont in de kleine polder verwierf is nog een punt van onderzoek.

De Jan Sasboutsz die in 1603 samen met zijn zuster Catharina het grotere deel van de kleine polder verkocht was zelfs toen nog minderjarig. In 1583 moet hij een baby zijn geweest. Bovendien leefde zijn vader, Sasbout Jansz, toen nog. Hij stierf ofwel ook in 1587 of in 1588⁵¹⁾.

Zowel het onderwerp als de begunstigden in de copie-acte kloppen niet, zodat vastgesteld kan worden dat de copie een vervalsing is. Het niet-aanwezige vidimus uit 1603 moet ook onecht zijn geweest. De kanselarij van Delfland hechtte er al niet veel waarde aan want zij noemen het 'simple copie' in plaats van 'autentycke copie'⁵²⁾. Rest mij nog vast te stellen dat Jacob Lois de maker van de vervalsing kan zijn geweest.

De uitvoerige titulatuur van Philips de Ligne komt in bijna dezelfde volgorde en met vrijwel gelijke spelling voor in 'D'oude Chronycke ende Historien van Holland...' van W. van Gouthoeven, uitgave 1636, op blz. 138 bij Philips' zoon Lamoraal.

Jacob Lois bezat toen hij stierf een kroniek van Gouthoeven⁵³). Philips de Ligne gebruikte in werkelijkheid een andere titulatuur, bijvoorbeeld in 1578: minder Hollandse, meer Henegouwse heerlijkheden; hij noemde zich heer en niet ambachtsheer; ridder van de orde van het gulden vlies en niet ridder van het gulden vlies⁵⁴).

Jacob Lois kan de kopers van het tiendrecht van de kleine polder hebben afgeleid uit een van de door hem genoemde 'vier distincte besegelde gyltebrieven van den jare 1603 tot den jare 1626 welck alle bij den gerechte van de Ketel zijn gepasseert'⁵⁵). Het gaat hier om vier verkoopovereenkomsten: twee uit 1603, een uit 1615 of 1616 en een uit 1626. De eerste twee zijn ingeschreven in het protocol van allerhande acten, 1602-1612, in het oud-archief van Kethel⁵⁶) en van een van deze twee ligt een afschrift in het dossier Polderenburg⁵⁷). De protocollen van 1612 tot 1654 bestaan niet meer maar de transactie uit 1615 of 1616 kan worden afgeleid uit een getuigenverklaring in het dossier Polderenburg⁵⁸) en van de verkoop uit 1626 ligt een afschrift in het dossier⁵⁹).

In de acte uit 1603, waarvan een copie in het dossier Polderenburg ligt, werden niet Jan en Catharina Sasboutsz als eigenaars van het aangrenzende grootste deel van de kleine polder genoemd maar Sasbout Jansz, hun vader. Het gebeurde wel meer dat men bijvoorbeeld in de omschrijving van een belending een overledene nog als eigenaar noemde maar uiteraard werd dit nooit gedaan bij de contracterende partijen. In dit geval werd de vervalser van de acte van 1583 erdoor verleid een fout te maken met een van de partijen: uit de in 1603 genoemde maar toen al lang overleden Sasbout Jansz leidde hij voor 1583 een voorganger Jan Sasboutsz af die, als de acte echt was geweest, juist Sasbout Jansz had moeten zijn.

Dat de Wassenaerse goederen van de graaf de Ligne pas in 1583 in beslag werden genomen en niet al veel eerder kan Lois als functionaris van de stad Rotterdam hebben geweten⁶⁰). Afschriften van de resoluties van de Staten van Holland werden aan alle leden, waarvan de stad Rotterdam er een was, gezonden. Bovendien werden juist tussen 1650 en 1660 voor Rotterdam afschriften gemaakt van de resoluties uit de periode 1575-1618 omdat Hugo de Groot de Rotterdamse copieën meegenomen had toen hij in ballingschap ging⁶¹). Een reden te meer dat ze Jacob Lois opgefallen kunnen zijn. Hij heeft voor zijn vervalsing dan bewust een datum gekozen: 17 juli 1583, een klein halfjaar voor

de Hollandse bezittingen van Philips de Ligne in beslag werden genomen en het jaar voor Philips volgens Gouthoeven overleed⁶²).

Een bewijs dat Lois wist, dat de Wassenaers tienden in de Kethel bezaten, heb ik nog niet gevonden maar wel een aanwijzing dat hij het geweten kan hebben. De in beslag genomen Wassenaeerse goederen werden tijdens het 12-jarig bestand, 1609-1621, teruggegeven aan de familie de Ligne. Daarna werden ze weer tijdelijk afgenomen en gingen zolang naar Frederik Hendrik. In 1648, bij de vrede van Munster, kwamen ze definitief terug in handen van de Lignes, die hun belangrijkste Hollandse bezittingen in 1651 liquideerden⁶³). Inderdaad was Claude Lamoral de Ligne in 1648 de laatste van zijn familie die zich met o.a. de tienden in Kethel liet belenen⁶⁴). Het is dus heel goed mogelijk dat hij dit bezit in 1651 in het openbaar heeft laten verkopen. Openbare verkopeningen werden bekend gemaakt door hier en daar opgehangen biljetten, waarvan nog voorbeelden in het oudarchief te vinden zijn. Daar de tienden, wat hun exacte ligging betreft, noch voordien noch daarna nader werden omschreven, kan het Lois bekend zijn geweest dat er tienden in de Kethel die aan het huis Wassenaer toebehoorden werden verkocht, zonder te weten waar ze lagen.

Voor ik dit allemaal uitgezocht had, had ik de copie-acte al eens voorgelegd aan het Rijksarchief in Antwerpen. De heer W. Rombauts was zo vriendelijk mij op 9 april 1979 te antwoorden:

‘De akte waarvan U mij een fotokopie heeft bezorgd, wijkt inderdaad af van de traditionele kenmerken van het Zuidnederlandse notarisprotocol. De aanhef en de formulering van de akte in kwestie vertonen meer gelijkenis met de manier waarop soms testamenten werden opgesteld. Nu is het wel mogelijk dat er bij het vervaardigen van testamenten een grotere vrijheid in de formulering werd toegelaten. Anderzijds doen de woorden “die desen brief sullen sien ofte hooren leesen” nogal plechtig aan en vindt men deze formule terug in stukken uitgevaardigd door belangrijke personen.

Ik geloof echter dat het moeilijk is om louter op basis van formele kenmerken tot de echtheid van dit document te besluiten. Misschien kan men daarover iets zeggen door de inhoud van het stuk terug te plaatsen in de context van het historisch gebeuren dat zich daarrond heeft afgespeeld.’

Zoals ik hierboven heb laten zien, kon de inhoud van het stuk toetsing aan het historisch gebeuren er omheen niet doorstaan.

Nog een laatste opmerking over de acte: zij zou zijn verleden ten huize van notaris Andries de Kluppele in Gent. De Belgische rijksarchieven hebben in 1975 een overzicht gepubliceerd van notariële archieven in Vlaanderen⁶⁵). Daarin komt geen Andries de Kluppele voor.

Al met al voldoende argumenten, dacht ik, om de nagedachtenis van Philips de Ligne niet te belasten met de smet dat hij bezittingen verkocht die hem niet toebehoorden en helaas de herinnering aan Jacob Lois te verduisteren met nog een vervalsing.

Het loonde de moeite!

Lois' andere vervalsing, het bedenken van pastoor Willem van der Sluys, diens kroniek en de aantekeningen van zijn zogenaamde oom Simon van der Sluys (zie noot 1), ontmoette in Lois' tijd al enig ongeloof. De secretaris van het Hoogheemraadschap van Delfland of zijn medewerkers hebben begin 1653 alle stukken in de zaak Jacob Lois tegen dijkgraaf en hoogheemraden uitvoerig samengevat in een 'Receuil'⁶⁶). Uit dit recueil is de inhoud van een aantal ontbrekende stukken te reconstrueren. Verder heeft iemand, vermoedelijk de secretaris zelf en bedoeld voor zichzelf, een aantal 'Argumenten tegens Loys' opgeschreven. Van de kroniek wordt gezegd⁶⁷):

'Oock is nyet sonder groote suspicie (soo dese Cronycke autentycq is) dat Polderburch nyet heeft gelegen op ofte aen 't lant in questie, alsoo daer geseyt werd Polderburch te leggen aen de Schie die van 't lant nu verre van daer leyt.'

Het gerucht dat er een Polderburch aan de Schie gelegen zou hebben, is interessant genoeg om nog eens nader te onderzoeken in een studie over Nieuwerschie en de boerderij huis te Riviere. De opmerking tussen haakjes 'soo dese Chronycke autentycq is' duidt op achterdocht bij een tijdgenoot, die er evenwel verder geen werk van heeft gemaakt.

Er komt nog zo'n critische zin voor in de 'Argumenten': 'D'oude steen geintituleerd Polderburch 1313 soo die op 't lant in questie mocht wesen bevonden, ende een notabel huys mochte hebben gestaen op 't selve lant', houdt volgens de schrijver niet in dat het land daarom geen buitenland was. Over deze steen heb ik op blz. 268 en 269 van 'Polderenburg' al iets gezegd maar intussen is mij ook de inhoud van de attestatye onder de letter G bekend.

Volgens het 'Receuil' zijn door Jacob Lois onder de letter G

vier verklaringen geproduceerd. Geen van de vier bevindt zich in het dossier Polderenburg. In het eerste stuk onder G verklaarden Pieter Pietersz Klinckert, Jan Pietersz Klinckert en Bruyn Claesz Fuyck, grondwerkers, op 6 september 1652, dat de steen aan het noordeinde van het poldertje uit een fundament, groot 16 of 17 roeden in het vierkant, is gehaald. In de tweede verklaring, afgelegd door Pieter Michielsz Hoorenwech, werd gezegd, dat hij iets over het vinden van de steen verklaarde. Deze tweede verklaring is intussen op een andere plaats gevonden. Van C. Hoek kreeg ik een transcriptie van een acte uit het protocol van notaris L. van Zijll in Rotterdam⁶⁸). Het is een verklaring van 8 september 1652 door Pieter Michiesz Hoorewech, wonende in de Ketel op de 'wooninghe ende lande' van Jacobus Lois, afgelegd op verzoek van Lois en moet wel dezelfde zijn als de verklaring die in het recueil genoemd werd.

Hoorewech zei dat in 1650 arbeiders die op zijn land graafwerk deden in de noordhoek, groot ongeveer een hont land, een fundament van een gebouw vonden. De arbeiders wisten niet wat ze ermee aan moesten en daarom had Hoorewech zelf met een breekijzer en hamer een steen losgemaakt. Ook had hij de dorpel van een deur waar ijzeren scharnieren en ijzeren duimen bij lagen gevonden. Verder had hij gezien - hij zegt niet waar - een steen van 'witte arduyn' met de letters Polderburch anno M.CCC.XIII, die door de arbeiders zou zijn opgegraven en naar Lois' huis gebracht. Door de arbeiders was hem de open plek in het fundament aangewezen waar zij zeiden de steen gevonden en weggehaald te hebben.

Een verhaal vol tegenstrijdigheden en vaagheden, dat eerder het tegendeel bewijst van wat het bedoelt. Het enige betrouwbare lijkt me het stenen fundament, zeker in samenhang met het in 'Polderenburg' op blz. 282 al genoemde vinden van 'mopp-steenen' in 1666. Daar op het hoekje van Poldervaart en Polderwating op een stukje grond van ongeveer 1400 m² heeft dan een gebouw gestaan van 230 à 240 m². Naar ik vurig hoop zijn er nog wat stenen van het fundament blijven liggen om door archeologen te kunnen worden opgegraven. Als de afmetingen die de grondwerkers noemden een beetje juist zijn, denk ik dat er een lang gebouw gestaan kan hebben van bijvoorbeeld 8 x 30 meter. Het abtshuis Polre met een tiendschuur?

Alle moeite die Jacob Lois zich gaf om de edele afkomst van de kleine polder te bewijzen, kan haast niet alleen om het spel geweest zijn. Ik schreef in 'Polderenburg' op blz. 281 dat het me

niets zou verbazen als hij er een goede prijs voor had gemaakt toen hij het land met opstallen in 1656 aan Willem Nieupoort verkocht. Ik vergiste me toen in het jaartal: de verkoop vond in 1658 plaats. Maar een goede prijs heeft Lois gekregen. Weer dank ik aan de heer Hoek een transcriptie van de desbetreffende acte, overgenomen uit het protocol van giften en overdrachten, 1654-1671, in het archief van Kethel⁶⁹). De transactie vond plaats op 6 april 1658, waarbij Willem Nieupoort 5000 Carolus guldens contant betaalde aan Jacob Lois voor 'de Cleyne polder, eigenlijk Polderburgh'.

Zo'n bedrag op zich zegt natuurlijk niets maar ik heb uit hetzelfde protocol een paar andere prijzen uit het tijdvak eind 1654 tot eind 1656 genoteerd. Ik heb huizen met schuur, hooiberg en bomen gevonden voor 1000 gulden, 1200 gulden en 1840 gulden⁷⁰). De prijzen voor land lagen in de Noord-Kethelpolder tussen 525 en 560 gulden per morgen⁷¹) en waren zowel in de West-Abtspolder als in de Hargpolder 700 gulden per morgen⁷²). Stel dat de opstallen inclusief de wipmolen van Lois 1500 gulden waard waren, wat me aan de hoge kant lijkt, dan maakte hij toch zo ongeveer 538 gulden per morgen voor zijn land, de gemiddelde prijs van land in de Noord-Kethel dat niet elk winterseizoen als boezem dienst moest doen en onder water gezet werd.

Ook de winst ten opzichte van het aan de vorige verkoper betaalde bedrag is de moeite van het vermelden waard. In 1626 verkocht Jacob Gerritsz, die zelf op het land woonde, het land aan Grietgen Huygendr, weduwe van Pieter Pietersz du Bois, grootmoeder van de vrouw die later met Jacob Lois trouwde. Jacob Gerritsz kreeg er 5034 gulden 3 stuivers en 4 penningen contant voor maar leverde daarvoor behalve de kleine polder met opstallen drie morgen geërfd land in de West-Abtspolder⁷³). Dit land in de West-Abtspolder was in 1656 zevenhonderd gulden per morgen waard⁷⁴) en dertig jaar eerder wellicht 600 gulden per morgen⁷⁵). Voor de kleine polder met alles wat erbij hoorde werd in 1626 dus hooguit 3200 gulden betaald. Jacob Lois behield de drie morgen in de West-Abtspolder. Bij zijn dood waren ze het enige landelijke onroerend goed dat tot zijn niet onaanzienlijke nalatenschap behoorde⁷⁶).

Het bedenksel Polderburch loonde inderdaad de moeite!

NOTEN

Gebruikte afkortingen: ARA: Algemeen Rijksarchief, Den Haag
GA: Gemeente archief
OAD: Oud-archief Hoogheemraadschap Delfland

1) Rotterdams Jaarboekje 1978, blz. 243-304; Verbeteringen met toelichting, R.J. 1979, blz. 266-269.

2) Als boven, blz. 254 e.v.; P.A. Meilink, Het archief van de abdij van Egmond, 1951, inv. no. 1 fol. 71v, inv. no. 3 fol. 49v, regist no. 107.

3) J. Hof, Egmondse kloosterrekeningen uit de XIVe eeuw, 1976, Fontes minores medii aevi no. XVII, R.U. Utrecht.

4) als boven, blz. 1-45.

5) J. Hof, De abdij van Egmond van de aanvang tot 1573, 1973, blz. 457.

6) Hof 1976, als noot 3, blz. 24-25.

7) C. Hoek, Verslag werkzaamh. oudheidk. dienst in 1970, Kethel, in: Rotterdams Jaarboekje 1971, blz. 126.

8) Hof 1976, als noot 3, blz. 5.

9) Hof 1973, als noot 5, blz. 442.

10) als boven, blz. 443.

11) Hof 1976, als noot 3, blz. 9.

12) C. Hoek, Het huis te Spieringshoek, in: Rotterdams Jaarboekje 1963, blz. 225-237.

13) Meilink, als noot 2, inv. no. 893, regist no. 434.

14) als boven, deel I, blz. 110, aantekening bij inv. no. 3.

15) A. Hulshof, Egmondsche Annalen uit de veertiende eeuw, in: Bijdr. en Med. Hist. Genootschap Utrecht, 35e deel, 1914, blz. 45.

16) als boven, blz. 70.

17) H. Grotefend, Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit, 11. verb. Aufl. 1971, blz. 18, 77, 134, 135.

18) Meilink, als noot 2, inv. no. 489, regist no. 584.

19) Hof 1973, als noot 5, blz. 194.

20) Meilink, als noot 2, inv. no. 217, regist no. 671.

21) S.W.A. Drossaers, Het archief van den Naussauschen Domeinraad, 1e deel, 5e band, 1949, blz. 55.

22) Vriendelijke mededeling d.d. 6 dec. 1978 van W.W. van Driel, 1e afd. ARA, Den Haag.

23) Kaartenverzameling Hoogheemraadschap Delfland, Delft, Aanwinst 1972 no. 5, Caertbouck van de Landen toebehoorende het Collegie der Studenten binnen Delft, opschrift op fol. 4v.

24) Foto in GA Rotterdam, reprod. nr. G 5308.

25) OAD, inv. no. 3510/22.

26) GA Schiedam, oud-archief Kethel, inv. no. 1811, fol. 21v-25, 28v-29v.

27) OAD, inv. no. 3510/24, blz. 3.

28) ARA, Den Haag, Delftsche Statenkloosters, inv. no. 26.

29) GA Rotterdam, reprod. nr. G 9825.

30) als boven, reprod. nr. G 9824.

31) J. Presser, De tachtigjarige oorlog, deel I, 1963, blz. 77.

32) J. Ham, Het kohier van de Tiende Penning (1561) van Zouteveen, in: 'Holland' 1977, blz. 141.

33) ARA Den Haag, Archief v.d. Staten v. Holland vóór 1572, inv. nos. 265 (1544/'43), 670 (1553), 998 (1558/'56) en 1315 (1562/'61). Ik heb de fotocopies

gebruikt van het GA Schiedam en noem daarom geen folionummers maar de nummers van de afgedrukte bladzijden.

- 34) vervallen.
- 35) OAD, inv. no. 1345.
- 36) S. Muller Hzn, Het oude register van graaf Florens, in: Bijdr. en Med. Hist. Genootschap Utrecht, 22e deel, 1901, blz. 192 sub 56.
- 37) Vriendelijke mededeling dd. 17 oct. 1978 van J.W. Moerman, Den Hoorn.
- 38) als noot 1, blz. 267 en 271-272.
- 39) OAD, inv. no. 3510/28, 2e stuk.
- 40) OAD, inv. no. 3510/29, blz. 6.
- 41) G. Derveaux-van Ussel en E. Lousse, Philippe graaf de Ligne, schenker in 1559 van glas 24 in de St. Janskerk te Gouda; een historische en kunsthistorische studie, Hoogstraten 1961.
- 42) als boven, blz. 21-22.
- 43) C. Hoek, Repertorium op de grafelijke lenen in Kethel en Spaland (1272-1648), in: Ons Voorgeslacht 1970, blz. 246-249.
- 44) Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, deel IV: J.H.W. Unger, Regestenlijst voor Rotterdam en Schieland tot in 1425, 1907, regist. no. 771. Meilink, als noot 2, inv. no. 488, regist. no. 552.
- 45) GA Schiedam, inv. no. 10, deel XI, fol. 137-143; idem, oud-archief Kethel inv. no. 1809, deel A, blz. niet genummerd, jaar 1694; idem, inv. no. 1769, 1 acte.
- 46) Resolutiën Staten van Holland, 18 aug. 1581.
- 47) ARA Den Haag, Kaartenafdeling, N. en J. Kruikius, Atlas van 'Stad Leidens Universiteits Tiende Blokken in Delfland en Schieland', 1700-1703.
- 48) Groot Placcaetboek III, 32-34.
- 49) Resolutiën Staten van Holland, 1583, blz. 494.
- 50) D. Hoek, Het geslacht Duyst van Voorhout in de zestiende eeuw, in: Jaarboek Centr. Bur. v. Genealogie XII, 1958, blz. 189.
- 51) Fred. Caland, Geslacht Sasbout; handschrift van Jan Jansz Sasbout, in: De Nederlandsche Leeuw X, 1892, blz. 49-51. P. Gerlach, Familie en jeugd van Sasbout Vosmeer 1548-1563, in: Arch. v.d. Geschiedenis v.h. Aartsbisdom Utrecht, 72e deel, 1953, blz. 11.
- 52) OAD, inv. no. 3510/29, blz. 6.
- 53) De nalatenschap van een kunstliefhebber uit de 17e eeuw, in: Alg. Ned. Familieblad, Orgaan v.d. Ver. Het Ned. Familiearchief, Rotterdam 1883, no. 5, blz. 5.
- 54) GA Leiden, Huisarchief Warmond, inv. no. 666, charter 66.
- 55) OAD, inv. no. 3510/27, blz. 17.
- 56) zie noot 26.
- 57) OAD, inv. no. 3510/23.
- 58) als boven, no. 3510/24.
- 59) als boven, no. 3510/22.
- 60) Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, deel I, blz. 125-127, 129-130, 132-133, 135-136, 138-139, 140-141, 143.
- 61) H. ten Boom en B. Woelderink, Inventaris van het oud-archief van de stad Rotterdam, 1340-1813, 1976, blz. 277, inv. nos. 2882-2904.
- 62) W. van Gouthoeven, D'oude Chronycke ende Historien van Holland..., 1636, blz. 138.
- 63) J.C. Overvoorde, Gemeente archief Leiden; de archieven van de stadsheerlijkheden en van de vronwateren; inventarissen en regesten, 1914, blz. IV-V.
- 64) Hoek, als noot 43, blz. 249.

- 65) Het Rijksarchief in de Provinciën; overzicht van de fondsen en verzamelingen, deel I: de Vlaamse Provinciën, Brussel 1975, sub D: Notariële archieven.
- 66) OAD, inv. no. 3510/29.
- 67) OAD, inv. no. 3510/28, 1e stuk, blz. 2.
- 68) GA Rotterdam, Notar. archief, Prot. Notaris L. van Zijll, inv. no. 452.
- 69) GA Schiedam, oud-archief Kethel, inv. no. 1796, fol. 46v-47v.
- 70) als boven, fol. 24, 4-4v, 19.
- 71) als boven, fol. 30v-31, 2v, 14-14v.
- 72) als boven, fol. 7v-8v, 16-16v, 24v-25.
- 73) OAD, inv. no. 3510/22.
- 74) als noot 69, fol. 24v-25.
- 75) Jaap de Raat, In en om de dorpskerk van Kethel en Spaland, 2e druk 1976, blz. 27.
- 76) als noot 53, no. 9, blz. 4.